

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

České dějiny

Autoreferát (teze) disertační práce

Mgr. Pavel Band'ouch

Apoštolští nunciové v Praze v počátečním období vlády Rudolfa II. a jejich význam pro společnost zemí Koruny české (1578–1594)

The Apostolic Nuncios in Prague during the first years of the reign of Rudolf II. and their importance for the society of the Lands of the Bohemian Crown (1578–1594)

Vedoucí práce prof. PhDr. Jiří Mikulec, CSc.

2024

Struktura autoreferátu

- 1. Motivace volby tématu a návaznost na předchozí bádání**
- 2. Reforma a životopisné studie: metodologie a výsledky bádání**
- 3. Vývoj katolické církve, papežského úřadu a působení papežských vyslanců v zemích Koruny české**
- 4. Závěr**
- 5. Seznam pramenů a literatury**
- 6. Publikační a odborná činnost**

1. Motivace volby tématu a návaznost na předchozí bádání

Zpracování tematiky nunciů působících na dvoře Rudolfa II. v letech 1578–1594, které je tématem předložené disertační práce, bylo motivováno několika důvody. Prvním z nich byla v podstatě osobně motivovaná touha po přispění k výzkumu období, které bylo charakterizováno konfesijními rozpory mezi různými křesťanskými denominacemi. Lepší poznání motivací a samotného působení jednotlivých aktérů, v tomto případě vrcholných diplomatů Svatého stolce, může být dalším krokem k poctivému pohledu na tuto problematiku, který by mohl umožnit kultivaci historické paměti (nejen) katolické církve. Nunciové, kteří v tomto společenství hráli specifickou a významnou roli, byli zkoumáni nejen jako diplomaté, ale nakolik to bylo možné také jako osoby s určitou specifickou mentalitou.

Mentalita, projevující se praktickým jednáním, se nakonec ukázala jako jeden ze zásadních pojmů této disertace. Její zkoumání bylo možné i díky tomu, že disertace mohla navazovat na předchozí výzkum působení nunciů v zemích Koruny české. Pokud někdy zaznívají v kontextu zpracování některých historických témat oprávněné zmínky o tom, že česká historiografie onu určitou oblast příliš nereflektuje, v případě výzkumu nunciů při dvoře císařů tomu tak rozhodně není. S výjimkou období komunistické totality, kdy tato problematika mohla být zpracovávána jen

obtížně, má československá a česká dějepisecká škola významné místo v editování a interpretaci pramenů spojených s relacemi, které putovaly mezi (většinou) Prahou a Římem.¹

Výhodou, která umožnila zpracování tohoto tématu, byla i existence řady edic zpráv, které putovaly mezi nuncií a státním sekretářem. Je skutečností, že lze nalézt jen málo míst, kde by bylo možné konzultovat všechny vydané prameny tohoto typu, které v důsledku pokrývají velkou část 16. století. Praha, zejména Historický kabinet Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, jich však nabízí celou řadu. Zbývající potřebné prameny jsem konzultoval především v Římě. Jednalo se nejen o u nás nepřístupné edice, ale i o archivní prameny. Nejdůležitějším dokumentem, který nabízím ve čtenářské edici jako jednu z příloh disertace, byl spis jednoho z bývalých nunciů na dvoře Rudolfa II. s názvem *Dialogo di Monsig. Malaspina Sopra lo Stato Spirituale e Politico Dell'Impero e delle Provincie Infette D'Eresie*, který jsem takto konzultoval v Biblioteca Valliceliana. Dalšími přílohami jsou list jezuity Antonia Possevina, který pochází Římského archivu Tovaryšstva Ježíšova (ARSI), kde pojednává o své představě náplně funkce nuncia. Poslední z příloh je pak relace jednoho z nejznámějších nunciů ve sledovaném období, Giovanni Francesca Bonomiho.

Každá z částí práce si vyžádala jiný typ pramene. Z toho důvodu je důležité představit, jaká je konečná struktura práce. V zásadě byl zvolen postup, který vychází od praxe k teorii. Nejprve bylo nicméně v disertaci představeno dosavadní bádání o nunciích, a to v kontextu celkového vývoje možných pohledů na církevní dějiny. Od dob, kdy každá z konfesí zastávala poměrně černobílý apologetický pohled na to, jaká byla role reformace v dějinách (reformace x protireformace/katolická reforma), se díky postupnému otevírání Tajného (dnes Apoštolského) vatikánského archivu tyto přístupy v dobrém slova smyslu problematizovaly. Význam má v tomto ohledu už dílo Leopolda von Ranke a Ludwiga von Pastor.

Širší zpřístupnění vatikánských archivů, ke kterému došlo z iniciativy papeže Lva XIII., v tomto ohledu nicméně představuje výrazný mezník. Z touhy po „vytěžení“ tohoto pomyslně nově otevřeného pramenného dolu v Římě vznikla řada historických ústavů, v zásadě napojených na tehdy existující mocnářství. Jedním ze zásadních cílů, který si vytknuly především pruský a rakouský ústav, bylo právě zpřístupnění korespondence nunciů při císařském dvoře a u jiných nunciatur, které se postupně vytvořily na území Svaté říše římské. V podobné logice pak navázal na toto úsilí o zmapování působení papežských diplomatů i Československý historický ústav v Římě, který byl založen po vzniku samostatného československého státu.

¹ Na tomto místě není prostor pro vyjmenování všech publikací, které jsou ostatně k nalezení v seznamu pramenů a literatury. Je ale vhodné přinejmenším zmínit jména Josefa Matouška, Karla Stloukala, Aleny Pazderové, Tomáše Černušáka či Tomáše Parmy, bez jejichž úsilí by na zpracování podobného tématu bylo možné pomýšlet jen těžko.

Ediční snahy pokračovaly i v dalším průběhu 20. století, výrazně se ovšem změnil pohled na to, jaká je role církevní historiografie, což ovlivnilo i interpretaci relací nunciů. V podstatě od konce II. světové války se i zásluhou historika Huberta Jedina začalo ukazovat, že je možné se na celou problematiku podívat pestřejším a vyrovnanějším pohledem. Bádání poté především skrze práce Ernsta Waltera Zeedena, Heinze Schillinga a Wolfganga Reinharda, i díky snaze o smíření mezi různými křesťanskými denominacemi, kterou posílilo společné utrpení během let nacistické diktatury, poukazovalo na společné rysy skrze koncept konfesionalizace. Ten do značné míry reagoval na teorii modernizace a zasazoval tak dříve spíše polemicky laděnou diskuzi do jiného rámce.

Pozdější výzkum už je podstatně více rozrůzněný. Dá se nicméně konstatovat, že jednotlivé studie v podstatě přinejmenším explicitně rezignovaly na využívání těchto pramenů pro apologetické účely či pro obhajobu národních požadavků, což souvisí s celkovým vývojem Evropy v druhé polovině 20. století a na začátku 21. století. Badatelé se tak zaměřovali např. na fenomény vyjednávání, budování sítí či kulturního transferu, a to obvykle v širším kontextu raně novověké diplomacie.

Na základě plánování tématu disertační práce jsem si stanovil jako časový rozsah práce období let 1578–1594. Počáteční datum je zvoleno především s ohledem na reálné přesídlení Rudolfa II. do pražského souměstí. Druhé datum není ohraničeno žádným jasným milníkem. Bylo zvoleno především s ohledem na to, aby bylo množství pramenného materiálu zpracovatelné, což se i tak ukázalo jako náročný úkol.

2. Reforma a životopisné studie: metodologie a výsledky bádání

V předložené disertaci jsem se rozhodl přistoupit k pramenům skrze pracovní nástroj *reforma*. Jako jeho shrnutí může sloužit tvrzení, že jednotlivé křesťanské konfese se snažily o reformu nikoli jako o vývoj, jak bychom tento pojem vnímali do značné míry dnes, ale jako o návrat k určité idealizované vizi církve. Rozdíl však spočíval v tom, v jaké fázi vývoje církve se tento vytoužený stav nacházel. Samotný papežský úřad totiž nepochybně procházel výrazným vývojem, stejně jako vztah vůči světské moci. Záleželo, jaké z etap, které navíc často byly definovány až zpětně, byla dána přednost a zvláštní význam. Výklad tradice se proto stal nezanedbatelným nástrojem ve vzájemné polemice.

Reforma byla tedy jakýmsi předpokladem na teoretické úrovni. Jaká byla ale použitá metodologie v rámci disertace? V první části jsem považoval za důležité, aby se práce mohla opírat o „tvrdá“ fakta vycházející z pramenů. Korespondence mezi nunciem a Římem se v tomto ohledu stala

jednoznačně primárním zdrojem pro interpretaci působení nunciů. Lze podotknout, že tím existuje riziko, že vyznění práce bude do značné míry vycházet právě z paradigmatu Svatého stolce, což by mohlo deformovat pohled na historickou realitu až příliš jednostranně. Mentalita nunciů a reálné požadavky papežství byly však právě tím, co chtěla tato závěrečná práce představit a zhodnotit. Nikoli nekriticky a nereflektovaně, ale skrze analytický přístup a konzultaci jiných pramenů a sekundární literatury.

Protože se ukázalo jako důležité začít tím, jak své působení popisovali sami nunciové, nabízí disertace nejprve životopisné studie jednotlivých nunciů: Orazia Malaspiny, Ottavia Santacroceho, Giovanni Francesca Bonomiho, Germanika Malaspiny, Filippa Segy, Antonia Putea, Alfonse Viscontiho, Camilla Caetaniho a Cesare Speciana. Tyto portréty nezahrnují pouze období působení na císařském dvoře, ale tam, kde bylo možné nalézt více informací, je zpracován celý život těchto mužů. Nejednalo se přitom o překlad již existujících studií (byť byly samozřejmě také využity), ale o původní, do značné míry na pramenech vystavěné *case studies*. V tomto smyslu tedy můžeme hovořit o biografické metodě.

Na tomto místě není prostor pro to, aby se pozornost zaměřila na jednotlivé nuncie. Je však důležité konstatovat, že tyto „medailonky“ nebyly zpracovány samoúčelně. Skrze jejich komparaci bylo následně možné konstatovat určitá fakta, vyplývající z toho, že každý z těchto jedinců se pohyboval v určitém prostředí, stýkal se s jistým okruhem osob, byl součástí určitých společenských sítí. Tato interakce do značné míry pomáhá k tomu popsat něco tak proměnlivého, jako je obtížně ontologizovatelná mentalita. S trochou opatrnosti (vzhledem k relativně malému počtu zkoumaných jedinců a spíše pomocnému využití statistiky) se dá rovněž hovořit o prosopografickém přístupu.²

Zjištění, která tato část disertace přinesla, jsem se pokusil shrnout v přehledné tabulce, která se zabývala několika předem stanovenými faktory, a to vzhledem k podstatě tohoto nástroje spíše kvantitativního typu. Kvalitativní interpretaci byl totiž de facto věnován zbytek textu. Kategorie, které byly zaznamenány do tabulky, jsou následující: rok a místo narození a rok a místo úmrtí; dosažené vzdělání; působení na jiných nunciaturách, než na císařském dvoře; doba trvání nunciatury u Rudolfa II.; eventuální biskupská a kardinálská hodnost.

Na základě prvního ze sloupců se dá konstatovat, že všichni nunciové u císařského dvora v této době pocházeli z Apeninského poloostrova. I z toho důvodu byla mezi nuncií a Římem možná komunikace ve vernakulární italštině. Drtivá většina nunciů také pocházela ze severní nebo střední Itálie. Pouze jeden z nunciů, Ottavio Santacroce, zemřel během doby vykonávání svého úřadu.

² O napětí mezi biograficky hutnějším textem a využitím statistických metod srv. Stočes, Jiří: *Prosopografie – od nadšení ke skepsi a zpět*, in *ČČH* 110/2012, No. 3-4, s. 765-775.

Pokud jde o vzdělání, naprostá většina nunciů získala doktorát obojího práva, který byl pro jejich činnost nezbytný. Zjevně se tedy jednalo o důležitější předpoklad, než doktorát z jiné vědy, včetně teologie. Obojí právo budoucí nunciové studovali v severní a střední Itálii. Coby univerzity, kde konali svá studia, vynikají Boloňa, Pávie a Perugia.

Obvykle během své kariéry tito muži působili i na jiné nunciature. Pohled je zde možná poněkud zkreslený, protože se bere v potaz pouze vedoucí funkce, tj. role nuncia. Budoucí nunciové na císařském dvoře ale obvykle měli zkušenost z nějaké pomocné funkce u některého z legátů, případně nunciů. Nunciové, kteří působili u císařského dvora, měli obvykle jako jinou destinaci Španělsko. Celková škála míst, kde vykonávali svou službu, byla ale poměrně pestrá: od Neapole až po Sedmíhradsko.

S výjimkou prvního ze sledovaných nunciů, Orazia Malaspiny, se všichni nunciové stali biskupy. I Malaspina však byl v době smrti jmenovaným biskupem, nedostalo se mu ale biskupského svěcení. Jeden z nunciů byl patriarchou. Pouze dva nakonec dosáhli kardinálské hodnosti.

Pokud jde o dobu, kterou nunciové trávili na rudolfinském dvoře, nejčastěji se jednalo o 2-3 roky. Coby extrémny vyčnívají Ottavio Santacroce, který zemřel brzy po příjezdu a Cesare Speciano, který působil mezi lety 1592-1597.

3. Vývoj katolické církve, papežského úřadu a působení papežských vyslanců v zemích Koruny české

Poté, co bylo pojednáno o konkrétním působení jednotlivých nunciů na dvoře Rudolfa II. ve sledovaném období, se pozornost zaměřila na to, jaký byl kontext jejich aktivit. Ten byl dán do značné míry tím, že šlo především o setkávání a střetávání zástupců římského biskupa a panovníků římské říše a zároveň vladařů v rámci zemí Koruny české. Mimo to ale i s dalšími členy stavovské obce, jinými vyslanci a dalšími osobami. Bylo proto důležité zaměřit se na historický vývoj, který vedl k tomu, jak se konstituovala situace v zemích Koruny české poslední třetině 16. století. Nešlo o zbytečný či samoučelný exkurz. Reforma byla v této době vnímána jako určitý návrat k tomu podstatnému, takže samotná minulost byla pro raný novověk něčím, co se mělo v jistém slova smyslu aktualizovat. Katolická interpretace toho, jaká je role nástupců sv. Petra a jaký má být vztah vůči světské moci byla zásadní pro chápání toho, jaké byly požadavky kladené na nuncie, ale rovněž na další vyslance Svatého stolce, především v hodnosti legátů.

Jako jeden z klíčových momentů, který přispěl k těsnému spojení duchovní a světské moci už od prvních staletí našeho letopočtu, se jeví působení tzv. apologetů, kteří chtěli křesťanství představit

jako právně slučitelné se zákonodárstvím římské říše. Významné místo v tomto ohledu patří především Tertuliánovi a jeho konceptu *vera religio veri Dei*. Zatímco v řeckojazyčném kulturním okruhu se Ježíšovo učení prezentovalo jako pravá filosofie, v latinskojazyčném prostředí se rodí pojetí křesťanství coby náboženství, který není pověrou (*superstitio*), která by si zasloužila zákaz a perzekuci. Vzhledem k tomu, že po období pronásledování se *religio* křesťanů stalo nejprve povoleným a posléze privilegovaným náboženstvím (kultem), došlo k paradoxnímu otočení paradigmatu: křesťané byli nyní ti, kteří určovali, jaký kult je povolený a jaký ne. V zásadě tak byla povolena pouze křesťanská ortodoxie, stanovená koncily, které byly sice nemyslitelné bez role patriarchů, ale klíčovou roli při jejich svolání a konání měla císařská moc. Toto spojení trůnu a oltáře se na následující staletí stala signifikantním rysem v rámci impéria.

Nejednalo se nicméně o spojení bezproblémové a nekonfliktní. Oproti východní části říše, kde se používá pro popsání vztahu duchovní a světské moci snad příliš silného, ale podstaty se jistě dotýkajícího termínu césaropapismus, se na Západě prosadila větší nezávislost každého ze „dvou mečů“. Následující vývoj byl pak ve znamení vzájemného spolužití papežství a císařství. Pro disertaci je podstatné, že římstí biskupové, kteří začali být v římskokatolické tradici vnímání explicitně jako nástupci sv. Petra a tím vlastně i samotného Ježíše Krista na této zemi, získali rozhodující pozici v pomyslné pyramidě církevní hierarchie. Svou moc poté delegovali mimo jiné i svým vyslancům. Zatímco během středověku se jednalo spíše o legáty, postupem času se objevují stále více i nunciové a upřesňuje se konkrétní jurisdikce různých papežských diplomatů. Církevní diskurz totiž do značné míry využíval právní terminologii, i díky silné recepci římského práva.

Území, která od doby Karla IV. označujeme termínem země Koruny české, jistě nestála mimo tento vývoj a činnost papežských vyslanců v nich byla přítomná. Výrazný zájem si ale vysloužila především v době, kdy vypukly husitské války. Úroveň organizace strany pod obojí, která sama sebe vnímala jako pokračovatelku a reformátorku (obnovitelku) autentické apoštolské tradice, byla něčím v dosavadní historii křesťanské „Evropy“ nevídaným. Náboženský disent byl do té doby poměrně nemilosrdně potlačován, neboť existence dvou *religio* byla považována za něco nemyslitelného a co odporuje autoritě Boží, kterou má hájit duchovní i světská moc. Vzhledem k tomu, že ani strana pod obojí, ani strana pod jednou ale reálně nedokázaly druhou stranu přemoci, začalo platit dvojvěří. Hovořit o existenci dvou náboženství se jeví vzhledem k tehdejší realitě jako terminologicky přehnané, nicméně i spolužití dvou konfesí bylo něčím, co bylo pro římskou kurii šokem a co nemohla považovat za trvalý stav. Všechny další snahy Svatého stolce proto směřovaly k tomu, aby tato občas více, občas méně mírumilovná náboženská koexistence došla ke svému konci. Postarat se o to měli i papežští legáti, kteří byli do této oblasti vysíláni.

Určitou změnu v tomto ohledu představovalo vystoupení Martina Luthera a dalších reformátorů. Neznamenalo sice, že by Svatý stolec vzdal snahy o znovupřivedení pod obojí do lůna katolické církve. Husité, jak byli obvykle nazýváni, se ale náhle jeví v pomyslném žebříčku heretiků jako poměrně konzervativní uskupení. S římskokatolickou církví se neshodovali v otázce papežské jurisdikce, pojmání nezbytnosti přijímání pod obojí a v dalších záležitostech. Svým důrazem na dodržování Božího zákona, uznáváním apoštolské posloupnosti kněží a obecně svátostí byli ale vlastně pod jednou mnohem blíže, než příznivci Luthera či Kalvína, kteří mnohé svátosti neuznávali a i v jiných ohledech stáli v jasném kontrastu proti tomu, co Řím považoval za živou tradici. V tomto se blížili radikálnějšímu proudu pod obojí, který poté do značné míry přijala i Jednota bratrská, která ale tvořila svébytné náboženské uskupení, byť jistě přijímala inspiraci i od ostatních církví.

Postoj Říma vůči pod obojí byl proto smířlivější. Je faktem, že na reálných cílech kurie se nic nezměnilo: i nadále zůstávalo přáním a úkolem dosáhnout dosažení jednoty pod obojí s katolickou ortodoxií a ortopraxí. Převratné změny v říši, ale i všude tam, kde myšlenky reformátorů získávaly sympatie a reálnou odezvu, však vedly k tomu, že pozice katolické církve byla na mnoha místech otřesena. Z mnoha stran se ozývalo, že jedinou možností, jak stanovit to, co je skutečně autentickou tradicí, je svolání ekumenického koncilu.

V tomto ohledu je nesmírně zajímavé pozorovat relace nunciů, které předcházejí hlavnímu období sledovanému v disertaci, v zásadě od 20. let 16. století. Jejich význam možná není dostatečně doceněn, přestože i ony jsou díky edičnímu zpracování poměrně snadno dostupné. Nunciové, kteří působili u habsburských panovníků a českých králů Ferdinanda I. a jeho syna a nástupce Maxmiliána II., totiž jednali i o záležitostech zemí Koruny české, byť třeba ne vždy měly prioritu. Mnozí z nunciů „naše“ země také během výkonu své funkce navštívili. Nejednalo se přitom o žádné diplomaty druhé kategorie. Jména jako Pier Paolo Vergerio, Giovanni Morone či Stanislav Hosius patří výrazným osobnostem, které často stojí v centru pozornosti historiografie, ať už italské, či jiné.

Zpracování těchto relací, byť ne tak intenzivní, jako v případě nunciů působících v letech 1578–1594, se proto ukázalo jako důležité pro pochopení vývoje papežské diplomacie, ale i zemí Koruny české jako takových.

Téma, které působení těchto nunciů odlišovalo od působení nunciů pozdějších, byla otázka koncilu. Svolání a koordinace zasedání Tridentského koncilu zaměstnávalo papežskou diplomacii velmi intenzivně. V tomto ohledu je důležité připomenout, že rozhodnutí Pavla III. synod svolat nebude vůbec samozřejmé. Nunciové působící za Alpami však dobře vnímali důležitost toho podobné shromáždění uspořádat, protože jinak podle jejich názoru hrozilo, že může dojít k ještě

větší pohromě pro katolickou církev, než jaká nastala doposud, neboť by se nejspíš sešel alternativní „národní“ koncil bez papežského vedení. Římští pontifikové se nicméně po zkušenostech papežství s následky tzv. konciliarismu obávali, aby nebyla porušena těžce uhájená autorita Svatého stolce, který si zachoval svou pozici i díky politice konkordátů se světskými panovníky. Je paradoxní, že to vedlo papeže k většímu spoléhání na Papežský (Církevní) stát, který svou snahou o vydobytí si silné pozice v rámci Apeninského poloostrova vedl ke značné kritice světského působení Říma, což bylo jedním z podnětů ke vzniku reformace.

Tridentský koncil byl pro katolickou církev důležitý z mnoha důvodů. Byl ujasněn biblický kánon i mnohé věroučné otázky, které byly výraznou součástí kontroverze s jinými konfesemi. Zásadní byla i otázka obnovy (reformy) církevní disciplíny a potvrzení důležitosti funkce biskupů.

To se odrazilo i v aktivitě nunciů. Jejich působení mělo být zcela v souladu se zněním „Tridentu“ a neměli překračovat pravomoce místních ordinářů. Bylo ale téměř nevyhnutelné, že se budou biskupové a papežští diplomaté dostávat do různých konfliktů. Papežství si totiž nárokovalo hodnost „ordináře ordinářů“, takže teoreticky mohlo uplatňovat svou *plenitudo potestatis*.

Zcela prakticky se toto napětí odrazilo i v zemích Koruny české. Zejména pražští biskupové, podobně jako významní katoličtí představitelé stavovské obce, totiž vycházeli ze zkušenosti svých předků. Boje mezi pod jednou a pod obojí byly stále poměrně nedávnou historií a uchování náboženské koexistence pro ně sice nebylo něčím vyložené pozitivním, ale nepochybně výrazně preferovali její zachování před tím, co by mohl vyvolat razantnější postup. Nunciové v tomto ohledu byli mnohem radikálnější a dá se konstatovat, že v důsledku přispěli i oni k tomu, že spíše než aby byl zachován, případně upraven, model dvojvěří, došlo v dlouhodobé perspektivě k potvrzení principu nezbytnosti zachování jednoho *religio* coby Bohem chtěného pořádku věcí. K tomu v prostředí zemí Koruny české došlo v důsledku vývoje, který započal defenestrací místodržících v květnu roku 1618 a legálně byl kodifikován Obnoveným zřízením zemským.

Tyto snahy nunciů nebyly vedeny pouze jakousi *Realpolitik*, ale vycházely z dlouhodobého vývoje církve a vize Svatého stolce, která měla své filosoficko-politické základy. V tomto zjištění vidím i jeden z hlavních přínosů předložené disertace.

Tento diskurz, který byl vystavený silně na právnícké terminologii, bylo možné sledovat už v části, která se týkala jednotlivých nunciů. V jejich rámci ale spíše vysvítala témata, která byla konkrétní a která se vlastně ani příliš neměnila. Římu a jeho vyslancům šlo v první řadě o to, aby byla věnována pozornost samotnému Rudolfovi II. Když tento člen habsburské dynastie nastupoval do úřadů římského a českého krále, vzbuzoval velké naděje. Zatímco ve vztahu k Maxmiliánu II.

vždy přetrvávalo jisté podezření ohledně jeho pravověrnosti a značných sympatií ke kompromisním řešením v náboženských otázkách, jeho syn se zdál být pevněji ukotveným ve vztahu ke katolické víře, a to i díky výchově ve Španělsku.

Postupem času však nunciové začali být vůči Rudolfovi kritičtí. Vadila jim jeho nerozhodnost, odkládání řešení klíčových záležitostí a třeba i to, že se v jeho okolí pohybovala celá řada nekatolíků. Dobře to dokumentuje značná nevole Cesare Speciana vůči místokancléři Kryštofovi Želinskému ze Sebusína. Ten sice tvrdil, že je členem pod obojí, kteří jsou v zemi legálně povoleni, Speciano měl nicméně za to, že se jedná o vyznavače kalvinistické víry, kterou považoval za zcela rozvratnou. Rudolfovu neochotu se radikálněji zastat zemského zákonodárství a vyslyšet přání papežů nunciové ostatně do značné míry připisovali neblahému působení panovníkových rádců či zemských úředníků. Do značné míry se však jednalo o střet s poměrně jasnou snahou o zachování silné panovnické moci i v oblasti týkající se duchovní moci. Dokladem toho mohou být třeba výrazné rozpory mezi císařem a papeži ohledně zdánlivě pouze formálních záležitostí týkajících se možného uspořádání různých vizitací či zveřejňování bul.

Další součástí agendy papežských vyslanců při císařském dvoře byla snaha o potlačení Jednoty bratrské, kterou obvykle označovali jako *pikarty* a měli je za nebezpečnou sektu. Upozorňovali přitom na panovnická opatření proti Jednotě, která však reálně zůstávala spíše na papíře. Nunciové mimo to podporovali i významné katolické velmože, jakým byli Vilém z Rožmberka či Jiří z Lobkovic. Bez nich bylo v podstatě nemyslitelné, že by mohli větší část svých požadavků přivést do praxe, zvláště při tom, jaký byl přístup Rudolfa k řešení „státních“ záležitostí. Vzhledem k tomu, že vztahy v rámci této skupiny byly mnohdy více než napjaté, snažili se nunciové o zachování její jednoty.

S předními aristokraty proto plánovali postup v otázce rekatolizace pražského vysokého učení, financování výchovy nových katolických kněží (zejména skrze projekty Tovaryšstva Ježíšova) či snahy o navrácení pod obojí do plného společenství s katolickou církví. Podobně jako v případě arcibiskupů ale naráželi na problém toho, že existence strany pod obojí byla garantována zemským právem a že zejména Vilém z Rožmberka nebyl příznivcem nějakých radikálních náboženských úprav. Pro nuncie bylo dvojjvěří (či snad lépe existence dvojího vyznání/konfese) skutečným problémem i z toho důvodu, že se pod stranu pod obojí snažili zařazovat i příznivci Luthera, Kalvína či Jednota bratrská, kteří přitom měli od tradičních pod obojí značný odstup.

Poněkud stranou bylo nutné nechat v rámci disertace témata, které však reálně tvořila většinu diplomatického úsilí nunciů: mnohé otázky týkající se rozmachu reformace v říši, problém s hledáním Rudolfova následníka, organizaci boje s Osmanskou říší aj. Dotýkala se jistě do určité

míry rovněž zemí Koruny české, avšak vzhledem k už tak značnému rozsahu práce se jevílo jako lepší řešení věnovat se podrobněji více jen těm záležitostem, které byly v tomto ohledu explicitní.

Pro prohloubení významu určitého teoretického rámce, který nunciové drželi jako své myšlenkové paradigma, se ukázala důležitá poslední část disertace, která se věnovala dialogu Germanika Malaspiny a sbírce výroků Cesare Speciana. Malaspina i Speciano působili na Rudolfově dvoře a jejich písemná reflexe je proto důležitým pohledem na to, jaký byl pohled papežských diplomatů samotných.

Oba texty se od sebe v mnoha ohledech liší. Celkové vyznění je ale v zásadě stejné. Dílo *Dialogo di Monsig.^r Malaspina Sopra lo Stato Spirituale e Politico Dell'Impero e delle Provincie Infette D'Eresie* je sice jak název napovídá dialogem, je tomu tak však spíše co do formy. Mezi jednotlivými postavami totiž není žádný skutečný rozpor, byť lze vnímat rozdílné názory vycházející z původu jednotlivých duchovních. Hlavní postavou, která hovoří s největší autoritou, je sám Malaspina, který argumentuje především na základě vlastní zkušenosti. Dalšími účastníky rozpravy jsou arcibiskup pražský, biskup cordobský a biskup lyonský. V pomyslném rétorickém arzenálu postav se nachází celá řada příkladů z dějin, chápaných coby *magistra vitae*, z antických autorů, Písma svatého i z další církevní tradice. Toto kolokvium má zjevně dokázat jak škodlivé je falešné *ragion di stato* oproti pravému *ragion di stato*. Spíše než o dialog jde tedy reálně o polemiku.

Termín *ragion di stato*, který je obtížné přeložitelný, naráží především na dílo Machiavelliho a jeho spis *Vladař (Il Principe)*. V něm instrumentalizoval tento florentský politik a učenec podle svých oponentů roli náboženství takovým způsobem, že odděluje morálku od vladařského jednání. Panovník má působit dojmem, že je zbožný a že se ve svém jednání řídí eticky. Chce-li však vytvořit či udržet své dominium, není možné se ohlížet na ideál, ale na reálné potřeby. Obvykle toto pojetí bývá shrnováno do axiomu *Účel světlí prostředky*. Oproti tomu se postoj těch, kteří s Machiavellim nesouhlasí, shrnuje i v korespondenci a spisech nunciů tvrzením *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona*.

Výklad toho, zda se jedná o adekvátní interpretaci Machiavelliho díla, nebyl v disertaci mým cílem. Je ale důležité, že tímto způsobem ho interpretovala kurie a tím v podstatě logicky i nunciové. Nutno dodat, že je třeba vnímat tento přístup i s ohledem na hledání toho, jaký je vztah mezi papežstvím a císařstvím, poměrem mezi duchovní a světskou mocí a tím, jakou suverenitu mají v každé z těchto sfér dílčí panovníci, teoreticky závislí nějakým způsobem na císaři.

Falešné *ragion di stato* je v tomto pojetí to, které vychází z Machiavelliho: hledí jen na vlastní zájem a je ochotné k toleranci myšlenek a jednání, které nejsou v souladu s učením katolické církve.

Zachování pokoje, potažmo vlády, je důležitější, než to, co je správné. Pravé *ragion di stato* oproti tomu zachovává ve všem poslušnost papežům a nechává se vést učením katolické církve. Jen tento postup, konstatují postavy Malaspinova dialogu, může zachovat skutečný mír, nikoli falešné ohledy. Protože katolická víra je v tomto ohledu v úzké symbióze se světskou mocí, útok proti pořádku garantovanému papežem a císařem je vlastně i útokem proti Bohu. Hereze se tak dotýká nejen sféry náboženské, ale i politické. Malaspina přitom konstatuje i jakousi vyvolenost habsburského rodu, kterou má mít v zachování Bohem chtěného pořádku. Celý dialog je ale nepochybně i panegyrikem Klementa VIII. a jeho činů. Dedikován je ostatně Pietru Aldobrandinimu, který byl nepotem tohoto papeže, vlastním jménem Ippolita Aldobrandiniho.

Specianův text *Propositioni christiane et civili* je sbírkou tvrzení vycházejících z postřehů tohoto papežského diplomata a biskupa v Cremoně. Tato literární forma, do značné míry inspirovaná tradicí sahající k Francesku Guicciardinimu, umožňovala prezentovat postřehy a zkušenosti, aniž by přitom chtěla vytvořit systematický text. I s odkazem na Tomáše Akvinského totiž Speciano na více místech upozorňuje, že obecné normy je vždy nutné nějak přizpůsobit kontextu, který je vždy jedinečný.

Je možné konstatovat, že Specianovy *Propositioni* vykazují oproti dialogu Malaspiny větší hloubku co se reflexe týče. Speciano zachází mnohem více do otázek, které bychom dnes patrně zařadili do filosofické antropologie a nevyhýbá se ani větší kritice do vlastních řad, i co se světského působení duchovních týče. Ze Specianových slov vyznívá i poměrně velká znalost různých charakterů a osobnostních typů. Vzhledem ke způsobu, jakým jsou *Propositioni* psány, by se dalo usuzovat, že by byly mnohem použitelnější k praktickému použití ze strany eventuálního nástupce, než tomu bylo v případě Malaspinova dialogu. Na druhou je hlavní jádro stejné: světská moc musí být v souladu s katolickou vírou a s učením církve. Skutečnou cestou k potlačení herezí a Osmanů je každopádně pro Speciana reforma církve.

4. Závěr

Malaspinův a Specianův text jsou dokladem existence reflexe toho, jaké má být působení nunciů. Jako důležitý pojem se v tomto ohledu ukázalo *ragion di stato*. To, že se nejednalo pouze o teorii, ale o vyjádření skutečné mentality těchto mužů, dosvědčuje i reálné působení papežských diplomatů v zemích Koruny české. Vzhledem k tomu, že se ale střetávali s realitou zemským právem garantované náboženské/konfesní koexistence a s neochotou panovníka, ale i představitelů stavovské obce a místní církevní hierarchie, kteří měli jiný postoj k tomu, jaký postoj zvolit v otázce pod obojí, byli nunciové často frustrováni a jejich působení bylo poměrně často limitováno

mnohem výrazněji, než by si bývali přáli. Zejména pro katolické velmože bylo jednání s papežskými reprezentanty zároveň i možností, jak posílit svou pozici, přinejmenším teoreticky. Nunciové totiž podporovali členy stavovské obce nakloněné Římu, nebyli však naivní. Dokladem toho může být třeba reakce na přinejmenším ambiciózní plány Jiřího z Lobkovic na to získat kardinálský klobouk, ke které se tehdejší nuncius Speciano postavil více než rezervovaně.

Výsledky výzkumu ukázaly, že téma je mnohem širší, než bych na počátku očekával. Relace nunciů jsou opravdu bohatým materiálem pro interdisciplinární výzkum, který se do určité míry odrazil i v této disertaci. Kromě historie jako takové se prokázala zajímavost pro studium politické filosofie, historické antropologie či pro teorii komunikace. Už tak bohaté zpracování tématu (společenské sítě apod.) v rámci české historiografie bylo proto ještě obohaceno o tyto aspekty.

Za přínos považuji i biografické zpracování života jednotlivých nunciů. Ačkoli by bylo možné přistoupit ke zpracování i podle jednotlivých témat (ve snahách o sjednocení pod obojí s katolickou církví, v otázce univerzity aj.), toto zpracování umožňuje lepší přehled o životě a kariéře jednotlivých nunciů. Na jejichž základě bylo možné konstatovat některé společné rysy. Jako významný se tak např. jeví vliv okruhu, který se shromažďoval kolem později svatořečeného Karla Boromejského, či fakt, že právnické vzdělání bylo téměř neodmyslitelným aspektem pro výkon funkce nuncia. Praktickou činnost nunciů, kterou bylo takto možné popsat, se podařilo zasadit do dlouhodobého kontextu vývoje katolické církve, kde hrál rozhodující roli papežský úřad a úzké propojení mezi duchovní a světskou mocí v době antického křesťanství.

V tomto ohledu se ukázal jako oprávněný pomocný koncepční nástroj *reforma*. Kurie viděla cestu k obnovení stavu před rozmachem reformace v návratu a potvrzení spolupráce s císařstvím, přičemž to mělo být poslušné duchovní moci a hájit katolickou pravověrnost, čímž mělo samo sobě zajistit utvrzení autority a věrnost poddaných. Náboženská koexistence či tolerance byla z tohoto úhlu pohledu něčím škodlivým a podvrtným. Reálné obtíže spojené s prosazováním tohoto paradigmatu však vedla k tomu, že se Řím často musel spokojit s „menším zlem“.

Ačkoli se nunciům na dvoře Rudolfa II. ve sledovaném období nepodařilo naplnit velkou část ze svých požadavků, podařilo se jim to v mnoha ohledech v delší perspektivě v důsledku vývoje, který vedl k vypuknutí Třicetileté války. Je ale otázkou, zda nakonec nevedl k ještě většímu rozdělení křesťanstva, než které panovalo na konci 16. století. To už však přesahuje téma zkoumané touto disertací.

5. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Edice korespondence nunciů

Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken,

I. Abteilung 1533-1539

1. Bd. von Friedensburg, Walter (bearb.): *Nuntiaturen des Vergerio 1533–1536*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes, 1892.

2. Bd. von Friedensburg, Walter (bearb.): *Nuntiatur des Morone 1536–1538*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes, 1892.

3. Bd. von Friedensburg, Walter (bearb.): *Legation Aleanders 1538–1539, Hälfte I.*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes, 1893.

4. Bd. von Friedensburg, Walter (bearb.): *Legation Aleanders 1538–1539, Hälfte II.*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes, 1893.

5. Bd. Von Cardauns, Ludwig (bearb.): *Nuntiaturen Morones und Poggios. Legationen Farneses und Cervinis. 1539–1540*, Berlin, 1909.

6. Bd. Von Cardauns, Ludwig (bearb.): *Gesandtschaft Campegios. Nuntiaturen Morones und Poggios. (1540–1541)*, Berlin, A. Bath, 1910.

2. Abteilung: 1560–1572

1. Bd. Steinherz, Samuel (bearb.): *Die Nuntien Hosius und Delfino 1560-1561*, Wien, C. Gerold, 1897.

2. Bd. Wandruszka, Adam (Hrsg.): *Nuntius Commendone 1560 (Dezember) - 1562 (März)*, Köln, Böhlhaus Nachf., 1953.
3. Bd. Steinherz, Samuel (bearb.): *Nuntius Delfino 1562-1563*, Wien, Gerold, 1903.
4. Bd. Steinherz, Samuel (bearb.): *Nuntius Delfino 1564-1565*, Wien, Hölder, 1914.
5. Bd. Dengel, Ignaz Philipp (bearb.): *Nuntius Biglia 1565-1566 (Juni), Commendone als Legat auf dem Reichstag zu Augsburg 1566*, Wien/Leipzig, Hölder-Pichler-Tempsky, 1926.
6. Bd. Dengel, Ignaz Philipp (bearb.): *Nuntius Biglia 1566 (Juni) – 1569 (Dezember), Commendone als Legat bei Kaiser Maximilian II. 1568 (Oktober) – 1569 (Jänner)*, Wien, Adolf Holzhausens Nachfolger, 1939.
7. Bd. Kramer, Hans: (Hrsg.): *Nuntius Biglia: 1570 (Jänner)-1571 (April)*, Graz/Köln, H. Böhlhaus, 1952.
8. Bd. Rainer, Johann (bearb.): *Nuntius G. Delfino und Kardinallegat G. F. Commendone 1571-1572*, Graz/Köln, H. Böhlau, 1967.

3. Abteilung: 1572–1585

6. Bd. Goetz, Helmut (bearb.): *Nuntiatur Giovanni Delfinos (1572-1573)*, Tübingen, Max Niemeyer, 1982
7. Bd. Bues, Almut (bearb.): *Nuntiatur Giovanni Delfinos (1573-1574)*, Tübingen, De Gruyter, 1990.
8. Bd. Neri, Daniela (bearb.): *Nuntiatur Giovanni Dolfins (1575-1576)*, Tübingen, Max Niemeyer, 1997.
9. Bd. Koller, Alexander (bearb.): *Nuntiaturen des Giovanni Delfino und des Bartolomeo Portia (1577-1578)*, Tübingen, Max Niemeyer, 2003.
10. Bd. Koller, Alexander (bearb.): *Nuntiaturen des Orazio Malaspina und des Ottavio Santacroce. Interim des Cesare dell’Arena (1578-1581)*, Berlin/Boston, De Gruyter, 2012.

Görres-Gesellschaft

- Reichenberger, Robert (bearb.): *Die Nuntiatur am Kaiserhofe, I, Germanico Malaspina und Filippo Sega. Giovanni Andrea Caligari in Graz (1584-1587)*, Paderborn, F. Schöningh, 1905.

Schweizer, Joseph (bearb.): *Die Nuntiatur am Kaiserhofe, II, Antoneo Puteo in Prag (1587-1589)*, Paderborn, F. Schöningh, 1912.

Schweizer, Joseph (bearb.): *Die Nuntiatur am Kaiserhofe, III, Die Nuntien in Prag, Alfonso Visconte (1589-1591), Camillo Caetano (1591-1592)*, Paderborn, F. Schöningh, 1919.

Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592-1628

T. 1 Pazderová, Alena (ed.): *Epistulae et acta Caesaris Speciani 1592-1598, Pars I. Mai 1592-Dezember 1592*, Pragae, Archivum Nationale, 2016.

T. 2 Pazderová, Alena (ed.): *Epistulae et acta Caesaris Speciani 1592-1598, Pars II. Januar 1593-Dezember 1593*, Pragae, Archivum Nationale, 2016.

T. 3 Pazderová, Alena (ed.): *Epistulae et acta Caesaris Speciani 1592-1598, Pars III. Januar 1594-Dezember 1594*, Pragae, Archivum Nationale, 2016.

Další prameny

Alighieri, Dante: *O jediné vládě*, Praha, Melantrich, 1942.

Bauer, Wilhelm (hg.): *Korrespondenzen österreichischer Herrscher. Die Korrespondenz Ferdinands I., I, Familienkorrespondenz bid 1526*, Wien, Adolf Holzhausen, 1912.

Bonomi, Gian Francesco: *Antiquorum Patrum sermones et epistolae de S. Eusebio eppo. Vercellensi et martyre, et vita praeterea eiusdem*. Mediolani, Apud Paulum Gotardum Pontium, 1581.

Brandl, Vincenc (ed.): *Knihy Tovačovská, aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova Paměť obyčejů, řádů, zvyklost starodávnych a řízení práva zemského v Mar. Mor.*, Brno, 1868.

Carta, Paolo: *Ricordi politici. Le „Proposizioni civili“ di Cesare Speciano e il pensiero politico del XVI secolo*, Trento, Alcione, 2003.

De Ayerbe, Marqués: *Correspondencia inédita de Don Guillén de San Clemente, embajador en Alemania de los reyes don Felipe II y III sobre la intervención de España en los sucesos de Polonia y Hungría 1581-1608*, Zaragoza, Establecimiento Tipográfico de „La Derecha“ San Miguel, 12, 1892.

Eusebius Pamphili: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia)*, Praha, Česká katolická charita, 1988.

Frenzel, O., Mark-graf H. (eds.): *Codex diplomaticus Silesiae XI*, Breslau, Josef Max und Komp., 1882.

Giordano, Silvano (ed.): *Le istruzioni generali di Paolo V ai diplomatici pontifici: 1605-1621*, Tübingen, Niemeyer, 2003.

Hrdina, Ignác Antonín (ed.): *Dokumenty tridentského koncilu: latinský text a překlad do češtiny*, Praha, Krystal OP, 2015.

Jaitner, Klaus: *Die Hauptinstruktionen Clemens VIII. Für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhöfen 1592-1605*, Tübingen, Niemeyer, 1984.

Jaitner, Klaus: *Die Hauptinstruktionen Gregors XV für die Nuntien und Gesandten and den europäischen Fürstenhofen, 1621-1623*, Tübingen, M. Niemeyer, 1997.

Jaitner, Klaus: *Instruktionen und Relationen für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhofen von Sixtus V. bis Innozenz IX. (1585-1591)*, Freiburg-Basel-Wien, Herder, 2021.

Jarmiński, Lescus: *Acta nuntiaturae Polonae, tomus XV, Germanicus Malaspina (1591-1598), vol. I (I XII 1591-31 XII 1592)*, Cracoviae, Academia scientiarum et literarum polona, 2000.

Jireček, Hermenegild (ed.): *M. Viktorína ze Všehrd O právích země české knihy devatery*, Praha, Všehrd, 1874.

Laemmer, Hugo: *Analecta romana. Kirchengeschichtliche Forschungen in römischen Bibliotheken und Archiven*. Schaffhausen, Verlag der Fr. Hurterschen Buchhandlung, 1861.

Lev XIII.: *Saepenumero considerantes*

https://www.vatican.va/content/leo-xiii/it/letters/documents/hf_l-xiii_let_18830818_saepenumero-considerantes.html

Luther, Martin: *De votis monasticis Martini Lutheri iudicium*, Wittembergae, Melchior Lotter, MDXXI.

Mai, Angelo (ed.), Marini: Gaetano, *Memorie storiche degli archivi della Santa sede e della Biblioteca ottoboniana ora riunita alla vaticana opusculi due*, Roma, Tipografia vaticana, 1825.

Maurenbrecher, Wilhelm: *Geschichte der katholischen Reformation*, I, Nördlingen, Beck, 1880.

Monachorum Ordinis S. Benedicti (edd.): *Regestum Clementis Papae V ex vaticanis archetypis sanctissimi domini nostri Leonis XIII Pontificis Maximi*, Romae, Ex Typographia vaticana, MDCCCLXXXV.

More, Thomas: *Utopie*, Praha, Mladá fronta, 1978.

Palacký, František: *Archiv český, čili Staré písemné památky české i moravské: z archivůw domácích i cizích. Díl čtvrtý*, Praha, Stavy Králowstwů Českého, 1846.

Persons, Robert: *A temperate vvard-vvord, to the turbulent and seditious VVach-word of Sir Francis Hastings knight vwho indeuoreth to slaunder the vvhole Catholique cause, & all professors therof, both at home and abrode. Reduced into eight seueral encounters, vvith a particuler speeche directed to the Lordes of her Maiesties most honorable Councel. To vvhome the arbitrimēt of the vvhole is remitted*, Antwerp, MXCIX.

Podlaha, Antonín (ed.): *Hilaria Litoměřického list králi Jiřímu z Poděbrad*, Pragae, Sumptibus S. F. metropolitani capituli pragensis, typis officinae typographicae “Českoslov. akc. tiskárna”, 1931

Reinhardt, Heinrich (hrsgg.): Steffens, Franz, *Die Nuntiatur von Giovanni Francesco Bonhomini, 1579-1581*, vol. I-IV, Solothurn, Druck und Commissionsverlag der Union, 1906-1929.

Sassi, Giuseppe Antonio: *Noctes vaticanae seu sermones habiti in academia a S. Carlo Borromeo Romae in palatio vaticano instituta*, Mediolani, ex typographia Bibliothecae Ambrosianae apud Joseph Marellum, MDCCXLVIII.

Sickel, Theodor (hg.): *Zur Geschichte des Concils von Trient (1559-1563). Actenstücke aus österreichischen Archiven*, Wien, Carl Gerold's Sohn, 1872.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, I-VIII., Praha, Nákladem Výboru zemského království českého, 1887-1895.

Stránský, Pavel: *O státě českém*, Praha, Supraphon, 1985.

Šusta, Josef: *Mladá léta učňovská a vandrovní: Praha – Vídeň – Řím: vzpomínky II*, Praha, Československá akademie věd, 1963.

Theiner, Augustin: *Il seminario ecclesiastico o gli otto giorni a Santo Eusebio in Roma. Opera del dottore Agostino Theiner scritta in tedesco e recata in italiano da Giacomo Mazio*, Roma, Collegio Urbano, 1834.

Theiner, Augustin: *Monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, II, Romae, 1860.

Turba, Gustav (Hg.): *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania)*, II, Wien, F. Tempsky, 1892.

Turba, Gustav (Hg.): *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania)*, III, Wien, F. Tempsky, 1895.

Von Ranke, Leopold: *Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten*, I-II, Leipzig, Verlag von Duncker und Humblot, 1874.

Wühr, Wilhelm (Hg.): *Ludwig Freiherr von Pastor 1854-1928. Tagebücher-Briefe-Erinnerungen*, Heidelberg, F. H. Kerle Verlag, MCML.

Zoubek, František Jan: *M. Petra Codicilla z Tullechova Řád školám městským v Čechách a na Moravě l. 1586 akademií Pražskou vydaný: příspěvky k dějinám školství v Čechách*, Praha, Nákladem spolku Besedy učitelské, 1873.

Literatura

Aaij, Michel, Godlove, Shannon (edd.): *A companion to Boniface*, Leiden/Boston, Brill, 2020.

Angenendt, Arnold: *Grundformen der Frömmigkeit im Mittelalter*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2003.

Ansorgová, Kristýna, Hanousek, Jan: *Docent Josef Matoušek a jeho vědecká a politická činnost*, in *Paginae historiae 29/1. Sborník Národního archivu. Doména diletantství? Sté výročí Státní archivní školy*, Praha, Národní archiv, 2021, s. 218-240.

Arendtová, Hannah: *Pravda a politika*, in *Táž, Mezi minulostí a budoucností. Osm cvičení v politickém myšlení*, Praha, OIKOYMENH, 2019, s. 229-269.

Arlt, Peter: *Samuel Steinherz (1857-1942) Historiker; Ein Rektor zwischen den Fronten*, in Glettler, Monika, Míšková, Alena: *Prager Professoren 1938-1948: zwischen Wissenschaft und Politik*, Essen, Klartext, 2001, s. 71-104.

Armando, Gianfranco: *Santa Sede e Savoia: un secolare rapporto a partire dalle carte vaticane*, in Chauvard, Jean—François, Merlotti, Andrea, Visceglia, Maria Antonietta, *Casa Savoia e curia romana dal Cinquecento al Risorgimento*, Rome, École française de Rome, 2015.

Band'ouch, Pavel: *Papežství jako velmoc. Leopold von Ranke a jeho pohled na dějiny papežství*, in Baar, Lubomír Vojtěch, Hubálek, Tomáš, *Sborník z XI. mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd, Olomouc 2022*, Praha, Epoque, 2022, s. 7-16.

Bibl, Viktor: *Maxmilian II., Der rätselhafte Kaiser, Ein Zeitbild*, Hellerau bei Dresden, Avalun-Verlag, 1929.

Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège*, Città del Vaticano, Archivio vaticano, 1982.

Braudel, Fernand: *Histoire et Sciences sociales: La longue durée*, in *Annales*. No. 4 (Oct.- Dec. 1958), s. 725-753.

Burian, Jan: *Římské impérium. Vrchol a proměny antické civilizace*, Praha, Svoboda, 1997.

Burkard, Dominik, Muhlack, Ulrich, Wolf, Hubert: *Rankes „Päpste“ auf dem Index. Dogma und Historie im Widerstreit*, Paderborn – München – Wien – Zürich, Ferdinand Schöningh, 2003.

Burke, Peter: *Co je to kulturní historie?*, Praha, Dokořán, 2011.

Burke, Peter: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha, Argo, 2005.

Bůžek, Václav: *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem: šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, 2006.

Bůžek, Václav (et al.): *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, kultury*, Praha, NLN, 2010.

Błaszczyk, Tomasz: *Hugo Laemmer – teolog wrocławski (1835-1918)*, in *Saeculum Christianum: pismo historyczno-spoleczne* 9/1, 2002, s. 91-106.

Bobková, Lenka, Holá, Mlada, Velička, Tomáš, Winzeler, Marius, Zdichynec, Jan: *Královská Horní Lužice. Panovnícká reprezentace–mechanismy vlády-komunikace*, Praha, Casablanca, 2021.

Černušák, Tomáš: *Die Nuntiatur von Carlo Caraffa (1621-1628). Das neue Editionsprojekt im historischen Kontext*, in *Römische historische Mitteilungen*, 60, 2018, s. 49-56.

Černušák, Tomáš: *Edice nunciaturních zpráv a česká účast na jejich zpracování*, in Pánek, Jaroslav (a kol.): *Ad fontes: Český historický ústav v Římě (1994-2014) v kontextu českého bádání v Itálii a*

Vatikánu v 19.-21. století, Praha/Roma, Historický ústav AV ČR/Český historický ústav v Římě, 2014, s. 73-80.

Černušák, Tomáš: *Služba papeži versus služba vlastní rodině. Příklad papežského nuncia Antonia Caetaniho*, in *Folia historica bohemica* 32/1 (2017), s. 129-141.

Černušák, Tomáš: *The relationship network of nuncios and forms of reward of its members at the imperial court of Rudolf II (1576-1612)*, in *Theatrum historiae* 23, 2018, s. 55-74.

Červenka, Jan: *Literární dialogy a tolerance v české reformaci*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2022.

Červenková, Denisa: *Jak se křesťanství stalo náboženstvím: recepcie pojmu religio v Tertuliánově Apologetiku*, Praha, Karolinum, 2012.

David, Zdeněk V.: *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*, Praha, Filosofia, 2012.

De Mattei, Rodolfo: *Dal premachiavellismo all'antimachiavellismo*, Sansoni, Firenze, 1969.

Drška, Václav, Suchánek, Drahomír: *Církevní dějiny. Antika a středověk*, Praha, Grada, 2013.

Duby, Georges: *Vznešené paní z 12. století III*, Brno, Atlantis, 1999.

Duroselle, Jean-Baptiste: *Pierre Renouvin et la science politique*, in *Revue française de science politique*, n° 3, 1975, s. 561-574.

Edelmayer, Friedrich: *Ehre, Geld, Karriere. Adam von Dietrichstein im Dienst Kaiser Maximilians II.*, in Edelmayer, Friedrich, Kohler, Alfred (Hrsg.): *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert*, Wien/München, Verlag für Geschichte und Politik/R. Oldenbourg verlag München, s. 109-142.

Edelmayer, Friedrich: *Wolf Rumpf de Wielross y la España de Felipe II y Felipe III*, in *Pedralbes*, 16 (1996), s. 133-163.

Evans, Robert John Weston: *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*, Praha, Mladá fronta, 1997.

Gadamer, Hans-Georg: *Pravda a metoda I. Návys filosofické hermeneutiky*, Praha, Triáda, 2020.

Hausenblasová, Jaroslava: *Der Hof Kaiser Rudolfs II.: eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576-1612*, Praha, Artefactum, 2002.

Hrdina, Ignác Antonín: *Dějiny pramenů kanonického práva*, Praha, Karolinum, 2022.

Chastel, André: *Výplenění Říma: od manyrismu k protireformaci*, Brno, Barrister & Principal, 2003.

Filipazzi, Antonio: *Sul rapporto fra Carlo Borromeo e gli ecclesiastici della diplomazia pontificia: il caso di Giovanni Francesco Bonomi*, in Kapellari, Egon, Schambeck, Herbert (Hg.): *Diplomatie im Dienst der Seelsorge. Festschrift zum 75. Geburtstag von Nuntius Erzbischof Donato Squicciarini*, Graz-Wien-Köln, Styria, 2002.

Fontana, Josep: *Evropa před zrcadlem*, Praha, NLN, 2001.

Fořtová, Hana: „*Stát je spravedlivá správa více domácností...*“ *K pojmu suverenity u Jeana Bodina*, in Belling, Vojtěch, Kollert, Lukáš (a kol.): *Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filosofii*, Ústí n. Labem, Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, s. 13-35.

Frigo, Daniela: *Il negoziato come campo di ricerca interdisciplinare*, in *Poliarchie/Polyarchies* 2, 2/2019.

Frolíková, Alena: *Rané křesťanství očima pohanů, (svědectví řecky a latinsky píšících autorů 1.-2. století)*, Jinočany, H & H, 1992.

Garruba, Michele: *Serie critica de' sacri pastori baresi corretta accresciuta ed illustrata*, Bari, Cannone, 1844.

Gilbert, Felix: *Ranke's View of the Task of Historical Scholarship*, in *History: Politics or Culture? Reflections on Ranke and Burckhardt*, Princeton, Princeton University Press, 1990.

Goetz, Heinrich: *Die Nuntiaturberichte des 16. Jahrhunderts als Komplementärquelle zur Geschichtsschreibung*, in *QFIAB*, 1973, s. 214-226.

Grygar, Mojmír (ed.): *Pařížské rozhovory o strukturalismu*, Praha, Svoboda, 1969.

Haller, Johannes: *Piero da Monte, ein Gelehrter und päpstlicher Beamter des 15. Jahrhunderts: seine Briefsammlung [Epistolae]*. Rom, Regenberg, 1941.

Hägermann, Dieter: *Karel Veliký. Vádce západu*, Praha, Prostor, 2002.

Helmrath, Johannes: *Das Basler Konzil 1431-1449. Forschungsstand und Probleme*, Köln/Wien, Böhlau, 1987.

Hlaváček, Petr (et. al): *Kacířská univerzita: osobnosti pražské utrakvistické univerzity 1417-1622*, Praha, Toga, 2013.

Hrbek, Jiří: *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, in *Theatrum historiae* 13 (213), s. 7-30.

Chadwick, Owen: *Catholicism and History. The Opening of the Vatican Archives*, Cambridge, Cambridge University Press, 1978.

Ivereigh, Austen: *Papa Francesco in conversazione con Austen Ivereigh. Ritorniamo a sognare. La strada verso un futuro migliore*, Piemme, Mondadori, 2020.

Janáček, Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha/Litomyšl, Paseka, 2003.

Jedin, Hubert: *Katholische Reformation oder Gegenreformation?: ein Versuch zur Klärung der Begriffe nebst einer Jubiläumsbetrachtung über das Tridentiner Konzil*, Luzern, Josef Stocker, 1946.

Jedin, Hubert: *La conclusione del concilio di Trento (1562-1563). Uno sguardo retrospettivo a quattro secoli di distanza*, Roma, Editrice studium, 1964.

Jedin, Hubert, Alberigo, Giuseppe: *Lo sviluppo della dottrina sui poteri nella Chiesa universale. Momenti essenziali tra il XVI e il XIX secolo*, Roma, Herder, 1964, pp. 463, in *Critica storica* 1/1965 (IV).

Jedin, Hubert: *Nuntiaturberichte und Durchführung des Konzils von Trient. Hinweise und Fragen*, in *QFIAB*, 1973, s. 180-213.

Johnston Gordon, Rona: *Between Bishop and Prince: Monasteries and Authority in Austria in the Late Sixteenth Century*, in Crăciun, Maria, Fulton, Elaine (edd.): *Communities of Devotion. Religious Orderds and Society in East Central Europe, 1450-1800*, London/New York, Routledge, s. 153-169.

Just, Jiří, Nešpor, Zdeněk R., Matějka, Ondřej (et. al.): *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha, Lutherova společnost, 2009.

Kalista, Zdeněk: *Augustin Al. Neumann: Piaristé a český barok*, in *ČČH* 41 (1935), s. 166-172.

Kalous, Antonín: *Plenitudo potestatis in partibus? Papežští legáti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku 1450-1526*, Brno, Matice moravská, 2010

Kalous, Antonín: *The legation of Angelo Pecchinoli at the court of the king of Hungary (1488-1490)*, Budapest/Rome, MTA-PPKE Vilmos Fraknói Vatican Historical Research Institute, 2021.

Kapras, Jan, Němec, Bohumil, Soukup, František (red.): *Idea československého státu I*, Praha, Národní rada československá, 1936.

Kantorowicz, Ernst H.: *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*, Praha, Argo, 2014.

Kavka, František, Skýbová, Anna: *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech: počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561-1580*, Praha, Universita Karlova, 1969.

Klapczynski, Gregor: *Katholischer Historismus? Zum historischen Denken in der deutschsprachigen Kirchengeschichte um 1900*. Henrich Schrörs-Albert Ehrhard-Joseph Schnitzer, Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer, 2013.

Kohler, Alfred: *Ferdinand I. (1503-1564). Kníže, král a císař*, České Budějovice, Bohumír Němec-Veduta, 2017.

Koller, Alexander: "Alcune poche reliquie de' cattolici". *Roma e la Lusazia durante il regime asburgico (1526-1635)*, in Sanfilippo, Matteo, Koller, Alexander, Pizzorusso, Giovanni: *Gli archivi della Santa Sede e il mondo asburgico nella prima età moderna*, Viterbo, Settecittà, s. 185-217.

Koller, Alexander: *Imperator und Pontifex. Forschungen zum Verhältnis von Kaiserhof und römischer Kurie im Zeitalter der Konfessionalisierung (1555-1648)*, Münster, Aschendorff, 2012.

Koller, Alexander: *Samuel Steinherz als Erforscher und Editor päpstlicher Nuntiaturberichte*, in Kocman, Pavel, Teufel, Helmut, Řepa, Milan (Hgg.): „Avigdor, Benesch, Girt“. *Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien im Mittelalter. Samuel Steinherz zum Gedenken (1857 Güssing – 1942 Theresienstadt)*, Brünn – Prag – Essen, Společnost pro dějiny židů v České Republice, 2016, s. 403-414.

Kollmann, Hynek: *Nuntiaturberichte aus Deutschland 1628-1635 nebst ergänzenden Aktenstücken, Nuntiatur des Pallotto 1628-1630: Kiewning Hans*, ČČH 4, 1898, s. 409-415.

Krofta, Kamil: *Nuntiaturberichte aus Deutschland, Siebzehntes Jahrhundert: Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatur des Giacomo Serra 1603-1606*, ČČH 19, 1913, s. 374-377.

Lizzerini, Luigi: *Teologia del „Miserere“: da Savonarola al „Beneficio di Cristo“ 1490-1543*, Torino, Rosenberg & Sellier, 2013.

Le Goff, Jacques: *Is Politics Still the Backbone of History?* in *Daedalus* 100/1 (1971), *Historical Studies Today*, s. 1-19.

Lutz, Georg: *Glaubwürdigkeit und Gehalt von Nuntiaturberichten*, in *QFIAB*, 1973, s. 227-275.

Lutz, Heinrich: *Nuntiaturberichte aus Deutschland. Vergangenheit und Zukunft einer „klassischen“ Editionsreihe*, in *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, Band 45, 1965, s. 274-324.

Manfroni, C. *La legazione del cardinale Caetani*, in *Rivista storica italiana*, 1893, vol. 10, pp. 190-270.

Mařa, Petr: *Constructing and Crossing Confessional Boundaries: The High Nobility and the Reformation of Bohemia*, in Cohen, Gary B., Louthan Howard, Szabo, Franz A. J. (edd.), *Diversity and Dissent. Negotiating Religious Difference in Central Europe. 1500-1800*, New York-Oxford, Berghahn Books, 2011, s. 10-29.

Marek, Pavel: *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, in *ČČH* 105/1 (2007), s. 40-88.

Marek, Pavel: *La embajada española en la corte imperial (1558-1641): figuras de los embajadores y estrategias clientelares*, Praga, Karolinum, 2013.

Matoušek, Josef: *Kurie a boj o konsistoř pod obojí za administrátora Rezka*, *ČČH* 37, č. 1,2 (1931), s. 16-41, 252-292.

Mikulec, Jiří (a kolektiv): *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Historický ústav, Praha, 2013.

Motta, Franco: *Sguardo globale e storiografia sul cristianesimo di età moderna*, in *Rivista storica italiana*, 2/2020, s. 517-541.

Müller, Gerhard: *Die Bedeutung der Nuntiaturberichte für die Kirchengeschichte*, in *QFIAB*, 1973, s. 168-179.

Müller, Gerhard: *Vincenzo Pimpinella am Hofe Ferdinands I. 1529-1532*, in *QFIAB*, 40 (1960), s. 65-88.

(Neumann, Augustin), anonymní recenze: K. Stloukal, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*, in *Hlídky* 43, IV (1926).

Oberste, Jörg: *"Křížová výprava" proti albigenským: kacířství a mocenská politika ve středověku*, Praha, Argo, 2014.

Od Ježíše, Terezie: *Knihy o zakládání*, Velehrad, Křesťanská akademie, 1985.

O'Malley, John W.: *Trent and all that. Renaming Catholicism in the Early Modern Era*, Cambridge/London, Harvard University Press, 2000.

Palacký, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, V, Věk Jagelonský, kralování Vladislava II. a Ludvíka I. Od roku 1471 do roku 1526*, Praha, L. Mazáč, 1938

Pánek, Jaroslav: *Günther Johannes HENZ, Leopold von Ranke in Geschichtsdenken und Forschung, I-II, Berlin, Duncker & Humblot, 2014*, in *ČČH*. 115, 3, (2017), S. 821-825.

Pánek, Jaroslav: *Hlídky versus Český časopis historický (Spor o výklad církevních dějin v první polovině 20. století)*, in *ČČH* 114, 2 (2016), s. 372-414.

Pánek, Jaroslav: *La disputa relativa al diverso approccio verso la storia del Papato nella Cecoslovacchia interbellica (il liberale Karel Stloukal contro il clericale Augustin Neumann)*, in *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* 10 (2016), s. 143-159.

Pánek, Jaroslav: *Le pubblicazioni e i progetti dell'Istituto Storico Ceco di Roma*, in *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* 11 (2018), s. 19-46.

Pánek, Jaroslav: *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha, Vyšehrad, 2010.

Parma, Tomáš: *Církevní dějiny mezi teologií a historií*, in Hanuš, Jiří (ed.): *Eseje o povaze církevní historiografie*, Brno, CDK, 2012.

Pazderová, Alena: *L'edizione critica della corrispondenza dei nunzi del XVI secolo (Elaborazione editoriale della corrispondenza di Cesare Speciano, nunzio apostolico presso la corte imperiale nel periodo 1592-1598)*, in *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* 11 (2018), s. 71-86.

Pazderová, Alena: *Lobkovická aféra a papežský nunciatus Cesare Speciano*, in *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 1-2, *Z pomocných věd historických XVI*, s. 731-743.

Petráček, Tomáš: *Katolická církev, historici a církevní dějiny. Papež Lev XIII. K posláním historikovy práce*, in Hanuš, Jiří (ed.), *Eseje o povaze církevní historiografie*, Brno, CDK, 2012, s. 159-167.

Po-chia Hsia, Ronnie: *Social Discipline in the Reformation: Central Europe 1550-1750*, London/New York, Routledge, 1989.

Pospíšil, Ctirad Václav: *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*, Praha/Kostelní Vydří, Krystal OP/Karmelitánské nakladatelství, 2007.

Prodi, Paolo: *Profezia vs utopia*, Bologna, Il Mulino, 2013.

Régibeau, Julien: *Beyond Protest: The Treaties of Westphalia and the Papacy's Culture of Peace*, in *QFIAB* 103 (2023), s. 289-308.

Ryšková, Mireia: *Doba Ježíše Nazaretského. Historicko-teologický úvod do Nového zákona*, Praha, Karolinum, 2008.

Sachot, Maurice: *L'invention du Christ: Genèse d'un religion*, Paris, Odile Jacob, 1998.

Schatz, Klaus: *Dějiny papežského primátu*, Brno, CDK, 2002.

Schilling, Heinz: *Die Konfessionalisierung von Kirche, Staat und Gesellschaft – Profil, Leistung, Defizite und Perspektiven eines Geschichtswissenschaftlichen Paradigmas*, in Reinhard, Wolfgang, Schilling, Heinz (edd.), *Die Katholische Konfessionalisierung. Wissenschaftliche Symposium der*

Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum und des Vereins für Refomationgeschichte 1993, Aschendorff, Münster, 1995, s. 1-49.

Skýbová, Anna, *Kardinál Giovanni Morone a české království v 16. století*, in *Historia docet: sborník prací k poctě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, Csc.*, Praha, Historický ústav Československé akademie věd, 1992 s. 445-456.

Sohn, Andreas, Verger, Jacques (Hg./éds.), *Ludwig von Pastor (1854-1928). Universitätsprofessor, Historiker der Päpste, Direktor des Österreichischen Historischen Instituts in Rom und Diplomat/Professeur, historien des papes, directeur de l'Institut historique autrichien de Rome et diplomate*, Regensburg, Verlag Schnell & Steiner, 2020.

Soukup, Pavel, *Kauza reformace. Husitství v konkurenci reformních projektů*, in Rychterová, Pavlína, Soukup, Pavel, *Heresis seminaria. Pojmy a koncepty v bádání o husitství*, Praha, CMS, 2013.

Steinherz, Samuel, *Die Fakultäten eines päpstlichen Nuntius in 16. Jarhundert*, in *Mitteilungen des österreichischen Institutes für Geschichsforschung*, XIX, 1898, s. 327-342.

Steinhuber, Andreas, *Geschichte des Kollegium Germanikum Hungarikum in Rom*, I, Freiburg in Breisgau, Herdersche Verlagshandlung, 1906.

Stloukal, Karel: *Ke kritice „Hlidky“*, ČČH 33 (1927), s. 467-472.

Středová, Veronika: *Počátky formování konceptu dějin mentalit v české historiografii*, Praha, Scriptorium, 2008.

Šmahel, František: *Basilejská kompaktáta: příběh deseti listin*, Praha, NLN, 2011.

Šmahel, František: *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha, NLN, 2008.

Šmíd, Marek: *Apoštolský nuncijs v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950*, Brno, CDK, 2015.

- Šmíd, Marek: *Vatikán a české země v letech 1914-1918*, Brno, CDK, 2020.
- Šťovíček, Ivan (a kol.): *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha, Archivní správa ministerstva vnitra ČR, 2002
- Šusta, Josef, *Die römische Curie und das Concil von Trient unter Pius IV. Actenstücke zur Geschichte des Concils von Trient*, vol. I, Wien, Alfred Hölder, 1904.
- Tallon, Alain: *Entre intransigeance confessionnelle et casuistique diplomatique: pratiques de la diplomatie pontificale à la cour de France du XVIe siècle*, in Donattini, Massimo, Marcocci, Giuseppe, Pastore, Stefania: *L'Europa divisa e i nuovi mondi. Per Adriano Prosperi*, vol. II, Pisa, Scuola Normale Superiore Pisa, 2011, s. 333-341.
- Törne, Per Olof: *Ptolémée Gallio, cardinal de Côme. Étude sur la cour de Rome sur la secrétairerie pontificale et sur la politique des papes au XVIe siècle*, Helsingfors, Lilius & Hertzberg, 1907.
- Válka, Josef: *Doba náboženské koexistence a tolerance*, Přerov, Muzeum Komenského v Přerově, 1995.
- Válka, Josef: "Politická závět" Viléma z Pernštejna (1520-1521). (Příspěvek k dějinám politického myšlení v době jagelovské), in *Časopis Matice moravské* 90 (1971), s. 63-82.
- Válka, Josef: *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejna*, in Vorel, Petr (ed.): *Pernštejnové v českých dějinách: Sborník příspěvků z konference konané 8.-9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice, Východočeské muzeum, 1995, s. 173-182.
- Van Dülmen, Richard: *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha, Dokořán 2002.
- Viviano, Benedict T.: *Království Boží v dějinách*, Praha, Vyšehrad, 2002.
- Visceglia, Maria Antonietta: *La Roma dei papi: la corte e la politica internazionale (secoli XV-XVII)*, Roma, Viella, 2018.

Viti Mariani, Paolo: *L'Arciduca Ernesto e la Santa Sede 1577-1594*, Roma, Desclée Lefebvre e C. Librai-editori, 1898.

Volpini, Paola: *La diplomazia nella prima età moderna: esperienza e prospettive di ricerca*, in *Rivista storica italiana*, 2/2020, s. 653-683.

Von Pastor, Ludwig: *Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Restauration und des Dreißigjährigen Krieges. Leo XI. und Paul V. (1605-1621)*, Freiburg im Breisgau, Herder, 1927.

Vorel, Petr: *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj země Koruny české v letech 1526-1618*, Pardubice, Východočeské muzeum, 2005.

Walser, Isabella: *Lorenzo Campeggis Promemoria ad Hadrianum papam VI. de depravato statu Romanae Ecclesiae (1522) im religions-, gattungs- und literaturgeschichtlichen Kontext*, in *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte*, 2015, vol. 67/2, s. 141-166.

Wassilovsky, Günther: *Das Konzil von Trient und die katholische Konfessionskultur. Zur Einführung*, in Walter, Peter, Wassilowsky, Günther (Hgg.): *Das Konzil von Trient und die katholische Konfessionskultur (1563-2013). Wissenschaftliches Symposium aus Anlass des 450. Jahrestages des Abschlusses des Konzils von Trient, Freiburg i. Br. 18.-21. September 2013*, Münster, Aschendorff, 2016, s. 1-30.

Wassilowsky, Günther: *Was ist katholische Konfessionskultur?*, in *Archiv für Reformationsgeschichte – Archive for Reformation History* 109/1, s. 402-412.

Winkelbauer, Thomas: *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*, Teil 2, Wien, Verlag Carl Ueberreuter, 2003.

Zeeden, Ernst Walter: *Zur Periodisierung und Terminologie des Zeitalters der Reformation und Gegenreformation*, in Zeeden, Ernst Walter, *Studien zur Reformation, Gegenreformation und katholischen Reform*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1985.

Zemek, Petr: *Reformace, protireformace a rozvinutí protireformačního katolictví v Uherském Brodě – Křesťanská víra v proměnách času*, Muzeum J. A. Komenského Uherský Brod, 2006.

6. Publikační a odborná činnost

Studijní pobyty:

- 2022-2024: Archivum Romanum Societatis Iesu (ARSI), Vatikán, celkem 8 týdnů (sestavování katalogu dopisů generálních představených Tovaryšstva do české provincie od jejího vzniku v roce 1623, aktuálně dovedeno do prosince 1631)
- září 2023: Biblioteca Vallicelliana (zpracování pramenů týkajících se disertace), Italská republika

Přednášková činnost na konferencích a seminářích:

- *Tři staletí v srdci Evropy (Česká a evropská společnost 16.-18. století)*, 2023, organizátor *Katedra pomocných věd historických a archivnictví a Historický ústav Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové*, příspěvek na téma *Působení apoštolských nunciů na vývoj zemi Koruny české v 16. století: vybrané příklady.*

- *XI. Mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd, organizátor Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, příspěvek na téma Papežství jako velmoc: Pohled Leopolda von Ranke na dějiny papežství a jeho vliv na Ludwiga von Pastor.*
- *BB400. Ó, kráso Země české, vlastenče náš, Mezioborová konference, 2021, organizátor Městská knihovna Klatovy, Historický ústav Akademie věd České republiky, Ústav pro českou literaturu Akademie věd, příspěvek na téma Co je to raně novověké dějepisectví?*

Bibliografie:

a) články v recenzovaných časopisech:

- *Pěstovat nadání. Reflexe smyslu vzdělání ve spisu Coltura degl'Ingegni Antonia Possevina, Folia Historica Bohemica, 2023, vol. 2/2022, s. 169-196. ISSN 0231-7494.*
- *Dohlížet, léčit, trestat. Několik postřehů k působení apoštolských nunciů v zemích Koruny české, Historie - Otázky - Problémy, 2022, vol. 1/2022, s. 105-116. ISSN 1804-1132.*
- *Papežství jako velmoc: Pohled Leopolda von Ranke na dějiny papežství a jeho vliv na Ludwiga von Pastor, Sborník z XI. mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd, Olomouc, 2022, s. 7-16. ISBN 978-80-278-0110-7.*
- *Giovanni Botero a jeho Relationi universali. Pohled na náboženskou situaci v zemích Koruny české na konci 16. století, Folia Historica Bohemica, 2020, vol. 2/2020, s. 285-307. ISSN 0231-7494.*

b) recenze, zprávy:

- *James E. KELLY – Hannah THOMAS (edd.), Jesuit Intellectual and Physical Exchange between England and Mainland Europe, c. 1580-1789: „The world is our house“? (Leiden-Boston 2019), Folia Historica Bohemica, 2019, vol. 35, č. 1, s. 145-148. (recenze)*
- *Giampiero BRUNELLI, La santa impresa. Le crociate del papa in Ungheria (1595-1601) (Roma, 2018), Folia Historica Bohemica, 2019, vol. 35, č. 1, s. 154-157. (recenze)*

Odborné exkurze:

*Prohlídka kostela sv. Ignáce z Loyoly v Praze, historický kontext, v rámci předmětu *Minulost v přítomnosti II.* na PFUK, 2023.*

*Prohlídka kostela sv. Ignáce z Loyoly v Praze, historický kontext, v rámci předmětu *Bohemia sancta – sakrální místa Čech* na FFUK, 2024.*